

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 6, Issue 2, June 2018, p. 326-342

Received	Reviewed	Published	Doi Number
23.05.2018	21.06.2018	30.06.2018	10.18298/ijlet.3004

Comprehension and Narration Skills Education Based on Semiology in Turkish Language Teaching

Rifat OYMAK ¹

ABSTRACT

The scientific basis of the Turkish/ language teaching is generally nourished by two fields of science. One of them is linguistics and the other one is semiology. Semiology, in a strict sense, is about the visuals based upon the visual perception. Visual perception is a cognitive activity whereas perception is a process within the visual thinking. Visual thinking is a sensorial way of thinking. It has a high-level function in perceiving and understanding and in being perceived and narrating. The first learning of a child is realized by the visual sense which is developed and used before the verbal skills. For this reason, it can be stated that the human cognition starts with the visual sense. Cognition is a cognitive result that is acquired by a child using the visual sense to develop and use mental capabilities such as looking, acknowledging, and associating. For these reasons, the primary course resources of language teaching are developed on visual and textual relation. In addition, visual reading and visual presentation are types of skills with a continuous increase of its effectiveness, functionality and importance in terms of comprehension and narration in everyday life, in education, in science, in art and almost in all areas of life. Due to the stated effectiveness, functionality and importance, the primary purpose of the study is to attract attention to the fact that the development of the mentioned skill model should be based on theoretical background information in Turkish/Native language teaching from the viewpoint of "even though all teaching is based upon the behavior, the important part is conceptual and theoretical". In the conclusion part, conceptual/theoretical determinations were associated and integrated with the skill education and recommendations have been presented and interpreted.

Key Words: language, indicator, semiology, visual perception, visual reading/comprehension, narration

Türkçe Öğretiminde Göstergebilim Dayanaklı Görsel Anlama ve Anlatma Becerisi Eğitimi

ÖZET

Türkçe/dil eğitimi öğretiminin bilimsel dayanağını genel olarak iki bilim alanı beslemektedir. Bunlardan biri dilbilim, diğeri ise göstergebilimdir. Göstergebilim, dar anlamda, görsel algıya dayalı görselleri konu alır. Görsel algı, bilişsel bir etkinliktir. Algılama ise görsel düşünme ile iç içe bir süreçtir. Görsel düşünme, duyuşsal bir düşünme biçimidir. Görsel düşünmenin, algılayıp anlama ve algılatıp anlatmada yüksek düzeyde bir işlevi vardır. Çocukta, ilk öğrenmeler, konuşma becerisinden önce gelişen ve kullanılan görme duyusu ile gerçekleşir. Bu nedenle, insanda bilme yetisinin görme duyusu ile başladığı söylenebilir. Bilme, görme duyusunu kullanan çocuğun, bakma, tanıma, ilişkilendirme gibi zihinsel yetilerini geliştirip kullanması ile ulaştığı bir bilişsel sonuçtur. Bu gerekçelerle, dil eğitimi öğretiminin temel ders kaynakları görsel ve metin ilişkisiyle üretilmektedir. Bunun yanında, görsel okuma ve görsel sunu, gündelik yaşamda, eğitim öğretimde, bilimde, sanatta, neredeyse yaşamın her alanında, anlama ve anlatmada, etkililiği, işlevliliği ve önemi sürekli artan, bir beceri türüdür. Belirtilen, etkililik, işlevsellik ve önem nedeniyle, çalışmanın birincil amacı, "tüm öğretim davranışa dayalı olsa da önemli yanı kavramsal ve kuramsaldır" gerçeğinden de hareketle, Türkçe/anadil eğitimi öğretiminde, adigeçen beceri türünün geliştirilmesinin kuramsal alanbilgisine dayandırılması gerektiğine dikkat çekmektir. Bu amaçla, kavramsal/kuramsal belirlenimler, beceri eğitimi ile ilişkilendirilip, bütünleştirilerek, öneriler geliştirilmiş, yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anahtar kelime, anahtar kelime, anahtar kelime, anahtar kelime, anahtar kelime.

¹Dr, Kocaeli Üniversitesi, roymak@kocaeli.edu.tr

Tasarımın ortaya koyduğu, anlamıdır /Wittgenstein

1. Kavramsal Giriş

1.1 Anlam, anlatma, anlama, yorumlama, algı, im

Anlam, bir göstergenin, nesnenin ya da bir sözcüğün içeriğidir. “Anlam, sesler ve şeyler arasındaki ilişkidir” (Chomsky, 2014: 81). Konuşurun, nesneye ilişkin zihinsel imgesidir. Dildışı dünyadaki nesnelerin simgesel olarak dil birimlerine yüklenen kavramsal değerdir (İmer vd, 2013:29). Zihindeki gösterimlerin, bu gösterimleri oluşturan ve değiştiren zihinsel simgelemeler ve hesaplamalar sistemidir.(Chomsky, 2009: 214). *Anlama ise* sözcük, gösterge, nesnenin içeriğinin kavranmasıdır. “Olgu, bilgi veya süreçleri birbiriyle ilişkili olmaları ya da ilişkisizlikleri bakımından, ögeleri arasında anlam ilişkisi bulunan bir zihinsel çerçeveye oturtma; bir simge, ifade ya da kavramı, kullanıldığı bağlama uygun bir anlam verme ya da ona yüklenmiş olan anlamı kavrama. (Demir ve Acar, 1993:26). Anlama, dinleme, okuma ve görsel okuma yoluyla alınan bilgilerin üzerinde düşünme, nedenlerini araştırma, sonuçlar çıkarma ve değerlendirme biçimidir (Güneş, 2007: 229).

Temel Anlama, genellikle gündelik yaşamda, bütünün parçalarına ilişkin anlamadır. Bütünün anlaşılmasına gerek olmadığı durumlarda gerçekleşen anlama. *Yüksek Anlama ise*, bütünün anlaşılmasına dönük sürece denir. Parçalar arası ilişkiler, parça bütün ilişkisi içinde hem parçaların hem de bütünün ilişkili biçimde anlaşılmasıdır. (Toprak, 2003)

Anlatma ise bir okuyana dinleyene yönelik söyleyen, anlatan, yazan amaç ve niyetlerine göre düşüncesini düzenleyip söylemesi yazmasıdır. Anlatma, her türlü düşünsel işlev belirli anlatım biçimiyle aktarılabilir. Buna ruhsal durumları da ekleyebiliriz. Dolayısıyla aktarılan düşünce veya mesaj, dilek ve isteklerden, inanç, korku, kızgınlık içeriklerine dek geniş bir yayılım gösterir. (Denkel, 1981: 15). Anlatma kavramı, sözcüğün şu anlamında belirlenmektedir. İfham, tefhim etmek, anlayacak surette ifade etmek, yani birinin anlamasını sağlamak. Ancak anlatan bir kişi, bir düşüncesini sözcüklerle söylemeden, bir davranış, bir imleme ile de iletişim sağlayabilir. “Bireyin dışa dönük söyleme, yazma çabası ve biçimidir (Ünlü, 1994: 50). Özcesi, anlatma, bir içeriğin ya da ilişkili birden farklı içeriğin bir bütünün kavratılması amacıyla, dilsel ya da dildışı birimlerle birine aktarılmasıdır.

Algı duyuyla ya da dille beyne aktarılan biçim ya da içeriktir. “Algılamayı nitelendiren temel işleyiş (mekanizma), bir duyumsal veriden (stimulus) kavramsal ulama (kategori) dinamik bir çıkarsama (iference) sürecidir. Çıkarsama, herhangi bir şeyden, bir düşünce (kavram, ulam, veya önermeye) geçiş olarak nitelenebilir. Algılama ile ilgili bir başka önemli kavram da, ‘yoğunlaşma alanı’ (focal attention)dır. Algılama, girdinin belirli bir alanı üzerinde yoğunlaşarak yapılır. Eğer bu böyle olmasaydı, ve bütün görsel girdi (görüntü) bir kezde algılanma durumunda olsaydı, insan beyni bunu yerine getiremeyecek kadar küçük kalırdı.. Nesnelerin tanınması, yani algılanması, ancak onların kendi dışındakilerden ayırt edilmelerinden sonra üzerinde yoğunlaşarak sağlanabilir. *Yorumlama ise* bir anlamın, kendimize yada birine anlatılması sürecidir. Anlamın bireysel ve ruhsal olarak işlenmesidir (Denkel, 1984; Oymak, 2012). İm (işaret, simge), herhangi bir nesnenin, başka bir nesne, olay, olgu veya düşünce yerine durması. Doğal veya yapay bir bağlantıyla temellenmiş bir çağrışım yoluyla kimi nesnelerin başka nesne olgu veya olayların düşüncesini uyarması. Belirli bir bilişin, iletinin aktarılmasına yarayan davranış biçimi veya olay. (Örneğin: El sallamak ışık yanıp

sönmesi (Denkel 1984: 157). Algılama, problem çözümünü içerir. Fakat algı, gözlerin dış dünyaya dair kaydettikleriyle sınırlandırılmaz. Bir algı edimi, asla yalıtılmış değildir; geçmişte yapılmış ve bellekte yaşayan sayılamayacak kadar çok benzer edimden oluşan bir akışın en son evresidir sadece. Keza, geçmişin ürünleriyle birlikte depolanan ve bu ürünlerle karışan şimdiye ait deneyimler, gelecekte algılanacakları da önceden koşullandırır. (Denkel,1981: 54).

2. Kuramsal Giriş

2.1. Gösterge

“Akıl yürütme, dış bir doğaya sahiptir :ancak aldıktan sonra verebilirsin/ Shopenhauer

Doğuştan gelen bir yeti olan dil, dizgesel bir yapıya, şaşırtıcı bir edinim sürecine, beyinsel, toplumsal, ruhsal ve bireysel bir olgu ve insan türü için yüksek düzeyde bir işlevselliği olmasına karşın, kusursuz bir yetkinliği olduğu söylenemez. Bu nedenle, insan iletişimi, anlama, anlatma, kavrama çabalarında, dildışı araçları da kullanmak zorunda kalmıştır. “Dil, iletişim aracı olarak daha doğrudan göze çarpar olduğundan, bireyler arasındaki düşünce alışverişinin ana yolu olarak kabul edilmiştir. Böyle bir kabule dayanarak, ilgi genellikle dil üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa son yıllarda yapılan deneysel araştırmalar, göze az çarpan dil-dışı iletişim biriminin, birçok yönlerden en az dil kadar önemli olduğu ve belki daha da ilginç olarak, dil-dışı iletişim birimlerinin gelişim ve evrim açısından dilin temelinde yattığı konusunda, kuvvetli kanıtlar sunmuşlardır. Bu alanlarda uzun yıllardır araştırmalar yapmış olan Argyle'a göre deney, "dil, dil-dışı iletişime önemli ölçüde bağımlı olup onunla girift bir biçimde iç içe girdiğini ve sözlerle anlatılamayan çok şey bulunduğunu" göstermiştir. Ayrıca, istatistik araştırmaları, diğer birey hakkındaki duyguların iletilmesinde, "dil-dışı öğelerin, dilsel olanlara kıyasla beş kez daha çok ağırlık taşıdığı, ikisinin çeliştiği yerlerde, dilsel mesajın göz önüne alınmadığını göstermektedir. (Denkel, 1981:3)

Diğer yandan dil de, özgün göstergeler dizgesidir. Diğer bir deyişle, insan dili ile evreni göstergeleştirip, onu anlamlandırmaktadır. Dil dışındaki her şey, görsel olsun olmasın, dildışı göstergedir. Ancak, onlar önünde sonunda dilsel göstergelerle anlamlandırılır. İnsanın dil ile ürettiği, ama evrende olmayan göstergeler ise yapay göstergelerdir. Gerçekte, hiçbir şey, dil dışı değildir. Görsel, imgesel göstergeler dilin kavram alanına alınarak, adlandırılarak, anlamlandırılırlar. Ancak dilselin kusursuz olmayışı onun yapısıyla sınırlı değildir, temel anlam birimleriyle de ilgilidir. Bu yanı sıra, dil dışı göstergelerle karşılaştırıldığında daha sorunlu görülmektedir. Bu sorun, deneylere dayandırılarak açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır: “Yazılı dilde, sözcükleri göstermek üzere kullanılan harf kümelerinin çeşitliliği, yine tanıma ve ayırt etme amaçlarına hizmet etmektedir ve bu yüzden harfler ve sözcükler, bir ölçüde göstergedirler. Pek çok sözcük, işlevlerini iyi şekilde yerine getirmeyi başaramaz, çünkü diller rasyonel olarak yaratılmazlar, aksine enformel şekilde gelişirler ve rastlantısal, keyfi ve katışık şekiller üretirler. Sözcükler muğlak olabilirler; örneğin pupil, hem okul çocuklarına hem gözbebeklerine gönderme yapar, çünkü baştaki küçüklük yan anlamı, giderek farklı anlamlara ayrılmıştır. Fakat bu tür kusurlar bir yana, göstergelerin ayırt edici özellikleri, işlevlerini yerine getirmelerini sağlayacak şekilde seçilir genellikle. Bu anlamda göstergeler keyfi değildirler.. Örneğin, dil, evlilik kavramını tek bir sözcükle temsil eder; resimsel bir ikiliği akla getirmez. Fakat bu kavram, doğrudan iki fiziksel kişiye gönderme yapar. Bu yüzden pek çok denek, çizimlerinde evliliği iki birim arasındaki bir ilişki olarak betimlemiştir” Arnheim, (2004:159).

Dilsel olan ile görsel olan arasındaki karşılaştırmada görselden yana bir üstünlüğün vurgulanması, dilsel ve yaygın olan kanunun gerçeği bütünüyle yansıtamadığını göstermektedir. Görünen ile gerçek ilişkisinin çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, insandaki görme yetisi ile ilgili ve bu duyusal yetinin baskın özelliğine dikkat çekmekte ve akıl yürütmede görselin önceliğini vurgulamaktadır. “Akıl yürütme, dışıl bir doğaya sahiptir’der Shopenhauer, ancak aldıktan sonra verebilirsin.’ Akıl yürütme de alma ve verme zihinsel işlemlerdir. Kavramlar yaratma, bilgi biriktirme, bağlantı kurma, ayırma, çıkarım yapma işi zihnin yüksel bilişsel işlevleridir.” (Arnheim, 2004:16) Zihinsel işlemlerin temel girdisi, duyusal algılarla elde edilir. Duyusal algılar içinde görme algısı ya da görsel algının öncelikli ve özellikle olması onun özgün işlevinden kaynaklanmaktadır. Görsel algı, algı sınırlarının içinde, çok geniş bir alanı ya da belirli bir noktadaki bir nesne veya canlıyı inceleme, kavrama alanına alabilir, anlamaya çalışabilir ve anlatımda, geniş alan içindeki her şeye yada bir şeye görsel gönderimde bulunabilir. Kuşkusuz, bu anlama ve anlatma konumunda, önceki algıları, bilgileri, yargıları ile ilişkilendirerek yapar. “Bütün duyuların zengin bir nitelik çeşitliliği sunduğu söylenebilir; fakat bu nitelikler, belli şekil sistemleri halinde düzenlenemiyorlarsa, zekâya yeterince hareket gücü kazandırmazlar. Örneğin koku ve tat alma duyulan nüans bakımından zengin olsalar da, bütün bu zenginlik, -en azından insan zihni açısından sadece çok basit bir düzen yaratır. Bu yüzden kişi, koku ve tatlara kendini kaptırabildiği halde, bunlarla pek düşünemez. Görme ve işitme duyulan söz konusu olduğunda ise şekiller, renkler, hareketler ve sesler uzam ve zaman bakımından belirli ve oldukça karmaşık bir örgütlenmeye açıktırlar. Dolayısıyla bu iki duyuyu, yani görme ve işitme, zekâyı kullanmak için en mükemmel ortamlardır. Görmeye, dokunma ve kas duyusu yardım eder, fakat dokunma duyusu tek başına, görmeyle rekabet edemez, çünkü bir mesafe duyusu değildir. Doğrudan temasa bağımlı olan dokunma duyusu, biçimleri santim santim, adım adım incelemek zorundadır; gözün tek bir tarama ile kavradığı eksiksiz üç-boyutlu uzam mefhumunu dokunma duyusu bin bir külfetle inşa etmek zorundadır; üstelik görüş dünyasını olabildiğince zenginleştiren ve ancak uzaktaki nesnelere görsel imgeleri optik izdüşüm yoluyla elde edildiği için mümkün olan büyüklük ve veçhe değişimlerinden, örtüşürme ve perspektif bağlantılarından da yoksundur” (Arnheim, 2004: 18).

Anlaşılmaktadır ki; görme duyusu, insan zihninin temel işlevleri için de bir zorunluluk niteliği taşımaktadır. Gören ve görmeyen birilerinin algı, kavrayış, anlatış ayrımı bize bunun kanıtını sunabilir. Görsel duyuyu ile almanlar, durağan bir fotoğraf gibi bir yere kaydedilerek bekletilmez, tersine, zihnin değerlendirme, soyutlama, karşılaştırma gibi temel eylemliklerini harekete geçirir. Bu nedenle görülen şeyler, görenin amacına göre, belirlenip bakılan görsellerdir ve bu görseller birer *görsel kavrama* dönüştürülürler. Kavramlar ise bilindiği gibi düşünmenin olmazsa olmaz araçlarıdır. Tüm bunlar yüksek bilişsel işlevlerdir. Sonul amacı anlamak olan bu işlevler, algı ile anlamlama arasında kurulan bağıntı ile başlar ve doğru ya da yanlış, eksik ya da tam anlama ile sonuçlanır. Anlama ise algılanana anlam verme sürecidir. Evren, galaksimiz, güneş sistemimiz, dünyamız, doğa, insan, diğer canlılar gerçekte anlamı olan olgular değildir. Tüm bunlara anlam veren, anlamlayan, anlamlandıran insandır. Yani, anlam, evrende olmayan, insan üretimi bir olgudur. İnsan anlam yükleyen, anlam üreten, bir varlıktır. İnsan, bu anlam etkinliğini *duyuları ile algıladıklarını* dili ile işleyerek gerçekleştirmektedir. Bu anlamda denebilir ki; dil evrenin ve insanın anlamıdır.

Anlam yükleme ile anlam yüklenebilecek olguların çeşitliliğini, bu ikisi arasındaki ilişkinin dilbilim ve göstergebilimle olan bağıntısını Uçan’ın (2014: 113) belirlemeleri oldukça açıklayıcıdır: “Evrendeki her nesne, her varlık, her davranış bir anlam üretir. Bir ağaç, bir çiçek, bir giysi, bir üniforma, bir fotoğraf,

sözcük bir davranış, dinsel bir ayin, kullanılan kokular, yoldaki trafik işaretleri, renkler, moda, mutfak, bir hayvan, çalınan bir ıslık, yazılı ve sözlü dil, hepsi bize bir şeyler söylerler, bir anlam iletirler. Kendilerine özgü bir iletişim işlevi üstlenen bu nesne, varlık ve edimlerin özel bir iletişim değeri, özel sistemleri vardır; bu sistemler, dil desteği ile bir gerçeklik kazanırlar. Bu anlamları çözümlenmek, sağlıklı bir şekilde ortaya koymak da dilbilim ve göstergebilimi, yazınsal kuramları yakından ilgilendirir." Göstergelerle ilgili bilimler arasındaki bağıntı, insan üretimi olgularla sınırlı değildir. İnsanın fiziksel doğayla ilişkisinde, doğanın anlaşılması ve anlatılmasında da başat ve işlevli olduğu söylenebilir. "Doğa bir kitap olarak kabul edilecek olursa, doğayı iyi gözlemleyebilmiş, onunla olan iletişiminden önemli tecrübeler edinmiş birisi, bu tecrübelerine ve gözlemlerine dayanarak doğadaki türlü göstergeleri yorumlayabilir ve hatta yorumladığı bu göstergeleri birleştirerek doğa hakkında genel bir anlamlandırma oluşturabilir. Bu anlamlandırma ve yorumlamaları zaman ve mekân faktörlerini göz ardı etmeden yapar."(Toprak, 2003 :9-10). İnsan, göstergeler dünyası ile neredeyse tüm duyu alanlarını kapsayacak biçimde aralıksız ilişki içindedir. Göstergeler evreni somutlandığında, bu gerçeklik daha belirginleşmektedir.

"İnsanın göstergelerle, biçimlerle, simgeler ve imgelerle çepeçevre sarılmış bir dünyasının olduğunu ve bu dünya içinde yaşamak zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Göstergeler iletişim kurmak için insanlar tarafından üretilmişlerdir. Bir düşünceyi, görüşü, yeni çıkan bir ürünün varlığını gösterge yoluyla bir başkasına aktarıyoruz. Düşünmek, göstergeleri kullanmak ve işletmek demektir. Düşünmenin var olması, paylaşılması ve gelişmesi bütünüyle göstergelere bağlıdır. Yani göstergeler yoluyla düşünüyoruz ve yine göstergeler yoluyla konuşabiliyoruz. Göstergelerin doğru biçimde algılanması ve yorumlanması da bir bakıma eğitimle, deneyimle ya da toplumsal olmakla ilgilidir. İnsanın beklentileri, amaçları, niyetleri değişiktir. İletişim kurmak için illa dilsel olarak bir şeyler söylemeye gerek yoktur. Herkesin isteklerini aynı gösterge türüyle anlatılması zor olabilir. Bu nedenle insanlar farklı türden göstergeler kullanabilmektedir. Görüntüsel (fr. *iconique*), sözel (örneğin dilin birimleri), sözel dışı (fr. *paraverbal*) (örneğin titremleme, durak, konuşma şekli (fr. *débit*) gibi), sözel olmayan (fr. *non-verbal*) durumlar (örneğin beden duruşu, bakış oyunları, yüz hareketleri, el-kol hareketleri, beden duruş biçimleri; kaş, göz, ağız eylemleri; anlam yaratıcı değişik bedensel eylemler, gülme, mesafe/uzaklık (fr. *distance*) gibi) her türlü yapılar, dijital, ya da bir başka türdeki gösterge grubu insanların iletişim kurmak için kullanabileceklerinden bir kaçıdır (Günay, 2008: 2).

Benveniste, gösterge kavramını ve göstergenin değerini incelemeye dil dışı dizgelerden başlanması gerektiğini savunur ve kimi sanatsal üretimlerin de gösterge kavramı kapsamına alır. "Özellikle birçok gösterge türünü ayırt edecek daha kesin bir tanım, bir göstergeler bilimi, bir göstergebilim ilkesi üstüne düşünmeyi ve bu bilimi oluşturmak için bir çaba gerektirir" (Benveniste, 1995: 115).

Gösterge kavramının bu geniş alan kapsamı, onun kavram alanında geçen kimi ayrımları belirginleştirmeyi, kimi sorulara yanıt üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Örneğin, göstergeler birer imge midir? Simgeler ile imge arasındaki bağıntı nedir? Resimler birer gösterge midir? Bunların tümü görsel olduğuna göre gösterge olarak adlandırılabilir mi? "Bu üç terim -resim, simge, gösterge- imge türleri değildir. Daha ziyade imgelerin yerine getirdiği üç işlevi betimlerler. Bir imge, bu üç işlevin her biri için kullanılabilir ve çoğu kez de aynı anda birden fazla işlevi yerine getirir. Kural olarak imge, hangi işlevi göreceğini söylemez. Bir üçgen, bir tehlike göstergesi ya da bir dağ resmi veya bir hiyerarşi simgesi olabilir. Çeşitli imgelerin bu işlevleri ne derece iyi ya da kötü biçimde yerine getirdiğini anlamamız gerekiyor. Bir imge, bir içeriğin ayırt edici özelliklerini görsel olarak

yansıtmaksızın onun yerine geçiyorsa sadece bir gösterge olarak hizmet eder. En katı anlamıyla bakacak olursak, görsel bir şeyin göstergeden başka bir şey olmaması mümkün değildir herhalde. Cebirde kullanılan harfler, saf göstergeler olmaya yakınlaşırlar. Hatta aynı kendilikler olmaları sayesinde aynı kendiliklerin yerine geçerler: a ve b ikiliği betimler. Temsil ettikleri şeylere bunun dışında hiçbir benzerlik göstermezler, çünkü özgülüklerin daha fazla belirtilmesi, önermeyi genelliğinden uzaklaştıracaktır. Öte yandan göstergeler, betimlemenin gerektirdiği koşullardan daha farklı başka koşullardan kaynaklanan, ayırt edici nitelikte görsel özellikler taşırlar, yani göründükleri gibi görünmelerinin bir sebebi vardır. 1926 tarihli uluslararası trafik işaretleri anlaşmasında, tehlike uyarısında bulunan bütün trafik işaretlerinin üçgen biçiminde olması karara bağlanmıştı. Belki bir üçgen sivri ucu yüzünden, diyelim ki bir daireden biraz daha fazla tehlike çağırıştırır, ama esasında, kendi başına kolaylıkla seçilebildiği ve diğer işaretlerden kolayca ayrılabilirdiği için bu şekil seçilmiştir. Konrad Lorenz'in söylediğine göre, görsel kontrol düğmelerinin şekillerinin ve renklerinin basitliği, onları görünüşleri bakımından farklı ve ortaya çıkmaları bakımından 'ihtimal dışı' kılmakta, yani çevrede görünen başka şeylerle karıştırılmalarını imkânsızlaştırmaktadır. İmgeler gösterge olduklarında, sadece dolaylı araçlar olarak hizmet edebilirler, çünkü işlevleri sadece yerlerine geçtikleri şeylere gönderme yapmaktır. Onların benzeri değildir ve bu yüzden kendi başlarına düşünce araçları olarak kullanılamazlar. Bu durumun, en mükemmelleşmiş gösterge ortamı olan rakamlar ve sözel diller ile ilgili tartışmada daha bir açıklıkla görülebilir. İmgeler, soyutluk düzeyi bakımından kendilerinden daha aşağıda bulunan şeyleri betimliyorlarsa resim'dirler. Betimledikleri nesnelere ya da etkinliklerin birtakım ilgili niteliklerini -şekil, renk, hareket- kavrayıp sunarak görevlerini yerine getirirler. Resimler salt replikalar, yani sadece rasgele kusurlar sayesinde modelden farklılaşan sadık kopyalar değildir. (Arnheim, 2004: 160)

Dil göstergelerinin yanı sıra yazılı göstergeler, insan ilişkilerinde ortaya çıkan incelik, bağlılık belirten göstergeler, din ve inanç düzlemine bağlanan göstergeler, sanat göstergeleri, parasal göstergeler geniş bir gösterge ağı örerek yaşamımızı oluştururlar. Benveniste ayrıca, bugün görsel göstergebilimin konusunu oluşturan resim, çizim, yontu gibi betimleme sanatlarına ilişkin birimleri ele alır. Örneğin renklerin "temel dereceleri adlarıyla belirlenmiş bir dizi" oluşturduklarını, adları olmakla birlikte, kendi başlarına hiçbir şey belirtmediğini, hiçbir şeye gönderme yapmadığını, hiçbir şeyi çağırıştırmadığını söyler: "Sanatçı bunları seçer, kaynaştırır, istediği gibi tuvali üstünde düzenler; sonuç olarak yalnızca sanatçının oluşturduğu yapı içinde düzenlenirler ve ancak sanatçının yaptığı seçimler ve düzenlemeler aracılığıyla bir 'anlam' kazanırlar" (Benveniste, 1995: 121).

Öz olarak gösterge kavramı, kendisinden başka bir şeyi, özel bir amaç ile belirtmek üzere kullanılan herhangi bir şey, olarak tanımlanabilir. Tanımda belirtilen "özel bir amaç" söz öbeğinin temel anlamı ise, rastlantı, istenmeyen, kendiliğinden olan değil, bir amaç için, önceden bir bildirim eylemini gerçekleştirebilecek anlam yüklendiğidir. Diğer bir deyişle, bir başka şeyin yerini tutan, kendi dışında bir şey gösteren her çeşit biçim, nesne, olgu vb. gösterge diye adlandırılmaktadır. Bu genel öz tanımlama ayrıntılandırıldığında, gösterge kavramı nitelikleri bakımından iki büyük türe ayrılır: **Doğal göstergeler/belirtiler** ile **yapay göstergeler/belirtkeler**

1. **Doğal Göstergeler/belirtiler:** İnsan yaratımı olmayan bir deneyimden kaynaklanan belirtiler herhangi bir anlam aktarma amacı içermez. Bunlar dış gerçek düzleminde ya da doğada var olan bağıntılara, olgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerine dayanır ve dolaysız biçimde algılanır. Belirtinin kaynağı, bir olgunun gözlemlenmesinden yalın bir yorum aracılığıyla çıkartılan sonuçtur

Duman ateşin, bulut yağmurun, vücut sıcaklığının belli bir sınırı aşması da yine doğal bir neden sonuç bağıntısı aracılığıyla hastalığın göstergesi sayılır.

2. **Yapay Göstergeler/belirtkeler** : (Gösterge konuşucu üstüne bilgi vermesi açısından belirti, dinleyiciye yönelik bir uyaran işlevi yerine getirmesi açısından ise belirtkedir.) Belli bir anlam aktarma, bildirişimi gerçekleştirme amacına yönelik olan bu göstergeler toplumsal niteliklidir ve iki alt türe ayrılır : Görüntüsel ya da yansıtıcı ile saymaca ya da uzlaşımalsal göstergeler.

a. *Görüntüsel ya da yansıtıcı göstergeler* : Dış gerçekliği benzerlik izlenimi uyandıracak biçimde yansıtan bu göstergeler değinilen olguları andıran özellikler içerir. Fotoğraf, resim, çizim vbg. kaydedilmiş ses ya da herhangi bir olguyu öykünme yoluyla göstermeyi amaçlayan çeşitli davranışlar da. Nedeni açıklanabilen, nedenli göstergelerdir ve insan yapısındırlar.

b. *Saymaca ya da uzlaşımalsal göstergeler* : Anlamalarını toplumsal sözleşmeden alırlar. Dilsel göstergeler gibi simgeler de bu öbeğe girer. Buradaki dar kapsamlı anlamıyla simge, bir şeyi belirtmek, genellikle de soyut, tinsel düzlemi anlatmak amacıyla kullanılan saymaca bir görüntü, somut, fiziksel özellikli, tüzeyi belirten terazi görüntüsü gibi, bir biçimdir: Açıklanabilirliği yüzünden bunlar nedenlidir. Oysa kimi saymaca göstergeler, bu türlü bir açıklamaya elverişli yönler içermediğinden nedensiz sayılır; cebir dili, eklemli dil, vb. “doğal bağıntının ya hiç görülmediği ya da artık anlaşılmadığı salt saymaca”, nedensiz gösterge dizgeleridir (Aksan, 1982; Saussure 1985; Başkan, 1988; Yücel, 1991).

Buraya değin, gösterge kavramı odaklı yapılan değerlendirmeler, tanımlamalar, görüşler ele alındı. Bu kavramı, olgusal düzeyde inceleme konusu yapan, kuramsal yaklaşımlar öne süren, görsel okumaya dönük uygulamada kullanılabilecek veriler ve yöntemler içeren alan bilimi ise göstergebilimdir.

3. Amaç ve Yöntem

Çalışmada, kuram (göstergebilim) ile uygulama (görsel okuma yazma becerisi eğitimi) arasındaki ilişkiyi betimlemek amacıyla, ‘kuram kümesinin ve kavram alanı kümesinin uygulama alan kazanımlarıyla ilişkilendirilmesi’ yöntemi izlenmiştir.

4. Göstergebilim

Göstergebilim, tartışmaya açıktır ama felsefi değildir; dille ilgilidir ama dilbilimsel değildir; niceldir ama sayısal değildir/Kıran

İnceleme nesnesinin alan, sayı ve özelliklerinin farklı ve fazla oluşu nedeniyle yalnızca betimsel değil içeriksel olarak, kapsam ve amaçları yönünden oldukça farklı tanımlamalar yapılmıştır göstergebilim için. Coquet’ten alıntılaman Kıran (2009: 6) “Toplumsal ve bireysel söylemi biçimlendiren anlamsal yapıların açıklanması olduğunu belirterek eklemiştir: “Görüldüğü gibi artık göstergedan değil anlamdan söz edilmektedir. Bu tanıma bakıldığında göstergebilim, bir ilişkiler kuramı olarak anlaşılmaktadır. Deneysel olarak bu ilişki, uygulamada birbirlerinden ayrılabilir, her büyüklükteki anlamlı birimler arasındaki bağıntıdır. Bu birimler anlamlandırma açısından algılanabilen ve değişik çözümleme düzeylerinde eklemenebilen ilişkilerin kesişme noktasından başka bir şey değildir.” Toplum yaşamında sesli dil göstergeleriyle, ikincil niteliğini vurguladığımız yazı göstergeleri dışında daha birçok gösterge dizgesi yer alır ve bunları özel bir dal inceler: Göstergebilim. Bu dal çerçevesinde çok değişik türden incelemelere onu olan göstergeler evreni, sağır-dilsiz abecesinden çeşitli işitsel,

görsel, devimsel dizgelere, toplumsal ilişkileri düzenleyen kurallara, davranış biçimlerine, giyim, yemek, vb. gerçekliklere, tanıtı türünden uygulamalara, sinema, tiyatro, yazın gibi sanatsal etkinliklere değin uzanan geniş bir alanı kapsar, anlam aktaran ya da içeren tüm kılıgıları kucaklar. Göstergebilim bu evrene özgü yasaları belirlemeyi, işleyiş kurallarını saptamayı, inceleme yöntemlerini oluşturmayı, betimleme ve açıklama işlemlerini gerçekleştirmeyi amaçlar” (Vardar 1982:61). Yazı göstergeleri dışındaki göstergelerle sınırlayan Vardar’ın tanımının tersine, yazılı dilsel metinlerin çeşitli düzeylerde incelenmesini göstergebilimin kapsamına alan yaklaşımlarda vardır. “Göstergebilimsel yaklaşım, metin açıklama, metin yorumlama tekniklerinin yerini almak üzere geliştirilmiş yeni bir seçenek değildir. Bununla beraber, yeni bir yazınsal eleştiri türü olmak amacıyla da, savında da değildir. Ancak, göstergebilim, metin açıklama, metin yorumlama teknikleri ile yazınsal eleştiriye bazı kavramlar, ilkeler, işlemler, daha da önemlisi yöntemsel bir bakış açısı sunmaktadır ve böylece -onların amacını üstlenirse de- göstergebilimin bir gösterge eleştirisi anlayışının doğmasına yol açtığı da kesindir. Okumanın, çözümlemenin, koşulları konusunda ortaya atılmış, geliştirilmiş tutarlı, tümü kapsayıcı varsayımlar demeti olan göstergebilim anlatılarda, metinlerde anlamların nasıl birbiriyle eklenerek üretildiğini araştıran, öncelikle bu üretim sürecini ortaya koyabilecek bir kuramsal aygıt (düşünme modeli) geliştiren bir bilimsel tasarıdır. Göstergebilimsel yaklaşım, anlamın oluşum ve işleyişiyle ilgilenmektedir. Bu nedenle göstergebilim, bir bildirinin anlaşılması için değişik okuma düzeyleri önermiş ve anlamı ortaya koymak için de farklı yöntemler geliştirmiştir. Sosyal yaşamdaki tüm işaretlerin geleceğe dönük araştırılmasını, işaret ve sinyallerin analizi, insan dili de içinde olmak üzere, iletişim amacıyla kullanılan mors alfabesi, kod, işaret dili, trafik işaretleri türünden tüm işaretleri görsel iletişim, dokunma davranışları, müzik, yemek, giysi ve dans ileti sistemlerini, hatta hayvan iletişimlerini inceleyen, iletişim amaçlı bütün göstergeleri, birbirleriyle olan ilişkilerini araştıran, türlerini saptamaya çalışan bilim dalı göstergebilimdir. 20.yy ikinci yarısında, göstergebilim, tüm duyuşsal alanlarda, yani görme, duyma, dokunma, görme, tat alma alanlarında insan iletişimi çözümlemelerine de yönelmiş, dilbilim, ruhbilim, felsefe ve toplumbilim dallarının ortak çalışma alanına girmiştir. Yazın alanında ise yazınsal metinlerin bir tek anlamı ancak bu anlamın değişik yüzlerinin görüldüğünü göstergebilimsel kuram olarak ileri sürülmüştür (Barthes, 1982; Erkmn, 1987; Kıran,1998:238; Rifat, 1999; Copley, 2005; Busmann, 2006; Crystal, 2008; Rifat, 2011; Günay, 2012)

Göstergebilimin bu oldukça geniş inceleme alanının iç sınırlarının olması kaçınılmazdır. Diğer bir deyişle diğer alanlarla aynı olguyu inceleme nesnesi yapsa da, amacı açısından farklılık göstermektedir. Başkan (1988: 13),bildirişim ve göstergebilimi alanlar üstü ve başka bilim dalları arasında birleştirici rol oynadıklarını belirtmektedir. “Göstergebilim dünyanın anlamlı bir bütün olması görüşünden yola çıkarken, görselliği kullanan nesnelere sanatsal açıdan değerlendirmek gibi bir görev üstlenmekten özenle kaçınmış, söz konusu nesnelere bu anlamlı bütün içinde nasıl "anlama geldiğini" araştırmış, bir okuma olanağı, metnin anlam katmanlarını kavrayacak tutarlı bir yöntemsel yöneliş olarak insan bilimlerinde kendine özgü, sağlam bir yer edinmiştir. Bir tanıtım panosunu, bir fotoğrafı, bir tabloyu, bir yontuyu incelerken göstergebilimci bu nesnelere gerçeğin kaydı ya da yeniden biçimlendirilmesi olabilmelerinden çok, nesnenin anlamlama yeteneğini göstermeyi amaçlar. Göstergebilimsel yöntem bir söylemi (görsel, anlatışa!...) konu alan bir üst söylemdir. Görsel nesnelere incelenmesi göstergebilimin temel yönelimlerinden birinin, söylemin ve anlamın belirim biçimlerinin saplanmasıyla gerçekleştirilmesi olarak görülebilir. (Öztoğat,1999: 141)

Benzer bir sınırlılığın başka bir alanda çerçevesini çizen Rifat (1986: 9) dilbilimin bir alt alanı olan anlambilimle ilgili göstergebilimin özgün yönelimini anlambilim olarak adlandırsa da, buradaki anlambilim yorumu bilinenden ayrılmaktadır : “Göstergebilim, kimi kullanımlarda, anlambilimin bir başka adıdır; ancak bu anlambilim, salt sözcüklerin anlamını inceleyen bir bilim dalı olarak düşünülmemelidir. Tüm gösterge dizgelerindeki anlamsal katmanları yapılaştırmayı amaçlayan bir anlambilimdir. Karşımıza hangi biçime bürünerek çıkarsa çıksın her türlü anlamlı bütünü çözümlenebilecek bir genel anlambilimdir.”

Sonuç olarak, göstergebilim göstergeleri konu edinen bir bilimdir. Girişte de söz edildiği gibi, dil evrenine aktarılmadan, hiçbir gösterge ve göstergeler arası bağıntı ve tüm bunların anlam boyutu ortaya çıkarılamaz. Bu gerçeklik, Saussure'nin betimlemesiyle güçlendirilebilir.

Dil dizgesi ve dilsel gösterge üzerine Saussure'in gözlemleri son çözümlerde geniş bir göstergebilim kuramını öngörmüştür, Buna göre insana ilişkin temel olgulardan dil öteki dizgelerle birlikte göstergebilime bağlanır: "Dil, kavramları belirtilen bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır/dilsiz abecesiyle, simgesel nitelikli kutsal törenlerle, incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin belirtkeleriyle, vb. karşılaştırılabilir. Yalnız dil bu dizgelerin en önemlisidir" (Saussure 1985: 18-19). Anlaşılabileceği gibi, göstergebilimin dili de çeşitli boyutlarıyla inceleme nesnesi olarak görülmesi, dilbilim ile göstergebilimin sınırları konusunda tartışmalı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kristeva (1982: 133), bu tartışmaya şu şekilde bir önerme ileri sürmektedir: dilbilim, genel göstergeler biliminin, ayrıcalıklı da olsa bir dalı değil, tersine, göstergebilim dilbiliminin bir dalıdır; söylemin anlamlı büyük birimlerini üstlenecek olan da kesinlikle bu göstergebilim bölümüdür" Kıran (2009: 1,2) ise göstergebilimi kuramların kuramı bir bilimsel tasar olarak nitelendirmektedir: "Bugün göstergebilim aritmetik, yazın, eleştiri, görsel tasarım, reklamcılık, matematik, dilbilim, toplumbilim gibi çalışmaların alanlarına öylesine geri çevrilemez bir biçimde girmiş ve yerleşmiştir ki araştırmacılara bu amaçlarının yöntemlerini göstergebilimin malzemesi olduğu söylendiğinde çoğu kayıtsız kalmakta, bunu doğal karşılamaktadır; çünkü bu onlara göre bilimde ilerlemenin doğal sonucudur. Uzaktan bakıldığında, göstergebilim garip bir birleşim olarak görülebilir: tartışmaya açıktır ama felsefi değildir; dille ilgilidir ama dilbilimsel değildir; niceldir ama sayısal değildir." Kıran aynı çalışmasında, göstergebilimi; genel göstergebilim, özel göstergebilim ve uygulamalı göstergebilim olarak genelden özele doğru 3 evreli incelenebileceğini belirtmiştir. Bu alan tartışmasına karşın, kuramlardan yola çıkarak, göstergebilimin ya da dilbilimin kuramsal birikiminin edinilmesi, görsel okuryazarlık alanında bilinçli, yaratıcı ve üretken izlenice, etkinlik üretilmesinde yadsınamaz artalan sağlayacağı söylenebilir.

5. Görsel, Duyusal, Duyumsal Anlama ve Anlatma Becerisi

Gösterilebilir olan, söylenemez/Wittgenstein

Görme, insanın bilme yetisini et yetkince etkileyen duyudur. Beyin, duyumlar ya da dil aracılığıyla girdi almadan çalışmaz. "Görme konuşmadan önce gelişir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Bu nedenle çocuk gelişiminde görme ile öğrenme arasında çok yakın bir bağ kurulur" (Çınar, 2010: 138). Bu bağ, dilsel becerilerin ilk ikisi, konuşma ve dinleme ile başlar ve bunlar özünde doğal bir yetilerdir. Bu iki yeti üzerine kurularak öğretim süreci işletilerek edinilen yazma ve okuma ise doğal yetilerin biçimlenmesidir. Beyin hasarı olmadan doğan ve kritik eşik süreci içinde, bir dili konuşan bir toplumsal yapı içinde büyüyen her insan, içinde büyüdüğü, etkileştiği toplumun

dilini edinir. Okul çağında ise yazma ve okumayı paralel süreç içinde öğrenir. Dil eğitimi, bu doğal yetileri, yeteneğe dönüştürerek, bireyin kavrayış, anlayış, anlatış yetilerini geliştirmeyi, derinleştirmeyi amaçlar. Edinilen şey, bir dilin dizgesidir ve dilde kullanılan sözcüklerin anlamlarıdır. “Okuryazarlık, geleneksel anlamda okuma ve yazma becerisi olarak tanımlanır. Bu tanım birçok bilim insanı tarafından kabul edilebilir olsa da sadece bazı metinler üzerinden bir okuma yazma sürecine vurgu yaptığı için okuryazarlık kavramına dar bir yaklaşım olarak kalmaktadır. Aynı zamanda böyle bir tanım bazı öğrencileri ayrıcalıklı bir duruma getirmekte ve tanım dışında kalan farklı becerilere sahip olan öğrencileri de dışlamaktadır. Bu yüzden yeni ‘okuryazarlıklar ve çoklu okuryazarlıklar’ gibi bazı yeni kavramlar türetilmiş ve tartışmaya açılmıştır. (Yaylı, 2010: 253). Görsel okuryazarlık ülkemiz dil eğitimi öğretimi alanına yeni girmiş olsa ile gerçekte oldukça tarihsel bir arka planı vardır. “Bir beceri olarak 2500 yıl kadar eski, bir kavram olarak ise 30 yıl kadar öncesi olan görsel okuryazarlık” dil dışı görsellere dayanan farklı bir okuryazarlık kavramıdır (Yılmaz, 2007: 112).

İnsan, anlam ve anlatımı dil dışı sayısız dizgelerle, nesnelere, devinimlerle, üretimlerle çoğaltmıştır. Bu nedenle, dil becerileri geliştirme eğitimi içine dil ile sıkı bağlantısı olan görseller, göstergeler evreninin, anlama ve anlatma yetilerine dolaysız katılması nedeniyle, bu beceri de eğitim programlarına alınmıştır.

Beceri, doğrudan gözlenebilir veya gözlenemeyen zihinsel yeterlilikleridir. Becerinin gözlenebilir niteliği temel alındığında karşımıza üç temel bileşen çıkmaktadır (Onan, 2017). “Bunlar, bilgi, uygulama ve iş yapma bileşenleridir. (Güneş, 2007: 57) Bu beceri bileşenleri ile öğrenciler için belli ölçüde, öğreticiler/öğretmenler için ise önemli ölçüde donanımları gerekmektedir. Diğer bir deyişle, beceri bilmekle sınırlı olmayıp, yapabilmeyi, üretebilmeyi gerektirmektedir.

Dilsel becerilerinin eğitimi ve öğretimi, dilin temel iletişim, kullanım, anlatım birimi olan metinler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Metin üretmek konuşma ve yazma; metni çözümleyerek dinleme ve okuma becerileri kullanılmaktadır. Metinler çok anlamlı ve çok katmanlı dilsel yapılardır. Günümüz metinleri anlamı, anlatımı, anlaşılmayı güçlendirmek için dil dışı üretilmiş ya da doğada var olan birçok gösterge, biçim, nesneyi metinlerle bütünleştirilerek iletişim ortamına aktarılmaktadır. Çağımızda metinlerin iletilerini aktarmada imgenin de söz denli önem kazanması gerçeği çoğu araştırmacıyı görsel metnin içerik çözümlemesine yöneltmiş, söz ve imge arasındaki ilişkiler yeniden gözden geçirilmiştir. Örneğin tıpkı dil gibi, görüntüsel örnekler de, salt görüntü ya da izleksel düzeylerde belli bir ekine bağlanan dünya ve evren görüşünü, kavramlar bütünü yansıtmaktadır. İmgenin sözle birlikte bir ileti oluşturması (örn: tabloların adları, çizgi film yazıları) ya da imgenin bir söylemi görselleştirmesi araştırmacıların dikkatinden kaçmamıştır. Yazılı ve görsel metnin bir arada kullanıldığı iletelerde, sözün imgenin gösterilenlerini tanımlamada önemli bir işlev üstlendiği bilinir” (Öztoğat, 1999: 140). Görsellik, yalnızca sözü edilen işlevle sınırlı değildir. Genel olarak öğrenme, bilgilenme ve kavrama ve yorumlamada da etkililiği yüksek bir gerçekliktir. Öğrenmek asıl olarak göstergelerle ilgilidir. Öğrenmek bir maddeyi, nesneyi, varlığı her şeyden önce deşifre etmek, yorumlamaktır. (Deleuze, 2004: 12).

Öğrendiklerimizin;

- % 1'ini tadarak,
- %1,5'ünü dokunarak,
- %3,5'ini koklayarak,
- %11'ini duyarak ve
- % 83'ünü görerek öğreniriz.

Bilgilerin algılanmasına gelince,

- okuduklarımızın %10'unu,
- duyduklarımızın % 20'sini,
- gördüklerimizin %30'unu,
- hem görüp hem duyduklarımızın % 50'sini,
- söylediklerimizin % 70'ini ve
- söylerken yaptıklarımızın % 90'ını akılda tutabiliriz" (Sönmez, 2005: 122'den Aktaran, Günay, 2008: 11).

Belirtilen kuramsal dayanaklar ve uygulamalardan elde edilen verilerin baskınlığı görseli, dilsel olanla birleştirip anlamak ve aynı yolla anlatmaya çalışmanın üzerindeki etkisi ile öğrenme ile dolaysız sorumluluğu olan kurum ve yapıların ilgisi çekmiştir ve MEB 2005 Türkçe Programına görsel okuma ve sunu dilsel becerilerin tümü içine yayararak bir alt beceri olarak geliştirilmesini koşullamıştır. 2017 Türkçe Programında bu somut olarak görülebilmektedir.

2017 MEB Türkçe Dersi Öğretim Program Kazanımı ve Açıklamalar Tablosunda 1-8.sınıflarda, sırasıyla ve öz olarak, görsel okuma ve görsel sunuyla ilgili odak kavramlar şunlardır:

Dinleme/izleme becerisi eğitiminde;

- ✓ Görsellerden hareketle dinleyeceği metin hakkında **tahminde** bulunma
- ✓ Medya metinleri ve çizgi filmleri izediklerinde **çıkarmada** bulunma
- ✓ Örtülü anlamları **belirleme**, metinlerin hedef kitlesini ve amacını **sorgulama**

Konuşma becerisi eğitiminde;

- ✓ Beden dilini kullanma
- ✓ Görsel, işitsel materyal destekli konuşmalar yapma,
- ✓ Görsel işitsel destekli sunumlar yapma
- ✓ Konuşmalarda beden dilini etkin kullanma

Okuma/Anlama becerisi eğitiminde;

- ✓ Görsellerden hareketle kelime anlamlarını **tahmin etme**
- ✓ Görsellerden hareketle okuyacağı metnin konusunu ve içeriğini tahmin etme
- ✓ Şekil, sembol ve işaretlerin anlamını **kavrama**
- ✓ Görsellerle metnin içeriğini **ilişkilendirme**
- ✓ Görsellerle ilgili yorumlama yapma ve **görüş geliştirme**

Yazma Becerisi eğitiminde;

- ✓ Görsellerle ilgili kelime ve cümleler **yazma**
- ✓ Görselleri ilişkilendirerek bir olayı **anlatma**
- ✓ Grafik ve tablolarla anlatımı **zenginleştirme** (MEB, 2017: 57-65).

Görüldüğü gibi, görsel okuma ve sunu becerisini geliştirmede odak kavramlar; *tahmin, çıkarım, sorgulama, belirleme, sunma, kullanma, ilişkilendirme, destekleme, görüş geliştirme, kavrama, yorumlama, anlatma, anlamı zenginleştirme* gibi dil eğitiminin kazandırmayı amaçladığı temel alt becerilerdir. Bu nedenle, görsel okuma ve sunu bir yandan kendi sınırlılığında bir beceridir diğer yandan diğer dört temel becerinin gelişimine katkı sağlayacak bir beceridir. Bu beceri, bireylerin görselleri anlamasını ve başkalarıyla iletişimde amaçlı olarak kullanabilmelerini sağlayan bir grup beceridir. Görsel imgeler bir tür dil olarak kabul edilebilir. Görsel okuryazarlık görsel imgeleri anlamak ve onlara dayalı mesajlar üretebilmektir. Görsel okuryazarlık, bir araştırma ve öğretim alanı olarak gittikçe önem kazanmaktadır. Çünkü gün geçtikçe daha fazla bilgi, görsel yollarla elde edilmektedir. Görselleri oluşturma, anlama ve yorumlama, okuma ve yazma konuşma ve dinleme kadar önemlidir. Görsellerin kullanımı, disiplinlerarası düşünme, öğrenme ve anlam kurmayı geliştirmektedir (Akyol, 2007: 165-166; Onan, 2013: 117).

Daha genel söyleyişle, görsel okuma, görülebilir her şeyi, tek tek ya da ilişkisel biçimde, algılayıp yorumlama yetisidir. Bu yeti ile bireyler, bilgileri, dilden daha hızlı iletirler ve daha yoğun bilgi taşırlar. Görseller üzerine düşünmek, somutlama ve soyutlama yetisini geliştirir. Çoğu zaman görseller, bilgiyi bir bütün olarak verebilir. Yazılı dilin metinleri ile bütünleşik, ilişkili verilen görseller, doğru, etkili seçilmişse, dilin sol, görsellerin sağ beyince işlenmesini sağlayarak, aynı olgunun anlaşılmasında iki beyin küresinin yoğunlaşarak ortaklaşa bilgiyi, duyguyu, düşünceyi algılayıp yorumlanmasını hızlandırır. Okuma yazma öğrenmeye geçiş sürecinde, öğrenmenin, yorumlamanın, anlamamanın hazzını yaşatarak, okumaya, anlamaya, yorumlamaya ilgiyi artırır. Kimi zaman, öğrenme gücünün aşılmasına, rahatlamaya, ilgi dağılmasını önlemeye yardımcı olurlar (Stokes, 2005; Güneş, 2013, Başaran, 2013). Görsel okuryazarlığın dolayısıyla görsel dilin evrensel bir dil niteliği kazandığı da söylenmektedir ve artık bu dilin öğrenilmesi gerekmektedir. Televizyon, reklamcılık ve İnternet'in etkisiyle, 21. yüzyılın birincil okuryazarlığının görsel olacağı düşünülmektedir (Mert, 2017: 257).

6. Sonuç, tartışma ve öneriler

Bilim mucizeler yaratma işi değildir. Kavrayışımızı geliştirme işidir./Chomsky

Dil eğitimi öğretiminin temel amacı, en az anlam yitimli anlama ve anlatma becerilerini yetkinleştirmektir. Günay'ın da belirttiği gibi, göstergelerden kaçışımız yoktur ve onları anlamak ve doğru yönde kullanmak zorundayız (Günay, 2008). Çalışmanın bütününden anlaşılacağı üzere, göstergebilimin amacı ise anlamsal çözümlerdir. Uygulamalı göstergebilim, zengin görsel evreninde, bütünü kavranmasına dönük kuramlar, yöntemler geliştirmektedir. Bu kuramların üretiliş süreci, görsel somutun zenginliğinde, soyutlamaya dayalı çözümlerdir. Göstergebilimsel yöntem bir söylemi (görsel-anlatsal) konu alan bir üst söylemdir. Görsel nesnelerin incelenmesi göstergebilimin temel yönelimlerinden birinin, söylemin ve anlamın belirim biçimlerininin saptanmasının gerçekleştirilmesi olarak görülebilir" (Öztoğat, 1999: 141). Göstergebilimsel okuma yöntemi çalışmada da vurgulandığı gibi yüksek anlama odaklı, yüksek okumadır. Yüksek anlama hedefli okuma, sezdirimi zayıf, düzenleniş sıradan, içeriği okuma sürecinde kavranabilen görüntü ve metinlerin anlamından öte, sezdirimleri güçlü, görselleri imge yoğun, anlamın üretimi ve sunumu özgün, derinlikli, kimi zaman bilgilendirici, kimi zaman yaratıcı metin-görsel bağıntısıyla üretilmiş, duyarlı, bilinçli, dünya bilgisini ve bir ya da birçok göstergebilimsel yöntemin kullanılmasını zorunlu

kılan okumadır. Bu tür okuma, anlamın üretilişi, biçimleniş yöntemini de içeren, kavrayan bir okuma, anlama sürecidir. İnsanın evreni, sayısız işlevi olan, sayılamayacak denli çok sayıda olan soyut, somut, doğal, yapay, duyumsal, duygusal, sayısal, sözel, durağan, devingen, olumlu, olumsuz, kültürel, psikolojik, yerel, ulusal, evrensel, etnik, tarihsel, güncel, bilimsel, sanatsal, eğitsel, düşünsel, düşsel, kalıcı, geçici, eski, yeni, görsellerle çevrelenmiştir, kuşatılmıştır. Bu çevrelenme içinde, insan, çok yönlü uyarım altında yaşamaktadır. Bunun sonucu, bu görseller, insanın, tüm duyularını, duygularını, düşün dünyasını, algısını, yorumunu, karanını, yönelimini, kavrayışını etkilemektedir. En yüksek soyutlama olan dil yetisini bu dil dışı doğal ya da yapay görsellerle ilişkilendirerek kullanımı, diğer duyuların da eş zamanlı algıları ile gerçeği eksiksiz kavramaya olanak sağlar. Evrendeki, her bütünü, bütündeki her parçayı da bütüne bağlı olarak anlamlandırma, onu anlamaya başlamanın ilk koşuludur. Her şey ya dil ile ya da dil dışı göstergelerle anlanabilir ve bu nedenle göstergebilimsel bir okuma gerekmektedir. Dil ve dil dışı göstergelerin birlikte anlamlandırılması, derinliğine her birinin tek tek anlamasından kuşkusuz daha verimli olacaktır.

Her görsel bir ya da birçok anlamla yüklüdür ve yüksek zihinsel işlemleri sonucunda bir ya da birden çok işlevi yerine getirmesi için imgelenecek üretilmişlerdir. Görsellerin biçimleri, çoğu kez işlevlerini kolayca çağrıştırmayacak denli ayrık imgelenebilirlerdir. Ancak gelişmiş bir zihinsel çaba, öğrenmiş bir beyin, eğitilmiş bir kavrayış gücü, tek tek imgelenebilir görselleri ve bunlar arasındaki bağıntıları çözümleyebilir, anlayabilir ya da anlatımını aynı süreç ile etkili kılabilir, en az anlam yitimiyle anlatabilir. Verimli dil eğitimi ve öğretimi, alan bilimi göstergebilimin kuram ve uygulamaları, vargı ve önermeleri konusunda donanmış bir öğretmen, bunları dayanak alarak oluşturulmuş bir izlenim ve bunların karmaşık, dizgesel, parça bütün ilişkisini gözeten etkinliklerle olanaklıdır.

Mert (2017: 263), 6. ve 8. sınıf öğrencilerin görsel okuryazarlığı yeterliliğini araştırdığı çalışmasının bulgu ve sonuç bölümünde belirttiği üç önemli vurgudan biri, öğrencilerin görsel okuryazarlık düzeylerinin iyileştirilmesinin sağlanması gerektiği; ikincisi ders ve çalışma kitaplarında basit düzeydeki görsel okuryazarlık becerileri kullanılsa da üst düzey okuryazarlık becerilerinin bulunmadığı ve bunun PISA sonuçlarında açıkça görüldüğü; üçüncüsü ve en önemlisi, öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin iyi olması için *öğretmenlerin* ve *öğretmen adaylarının* görsel okuryazarlıklarının iyi olması gerektiğidir. Sarıkaya (2017: 795) Türkçe öğretiminde görsel okuma becerisinde kullanılacak görsellerin, materyallerin işlevlerini ve bunların sınıf ortamında kullanılmasının ilkelerini ayrıntılı biçimde belirttiği çalışmasında vurguladığı önemli başlıklardan biri şudur: "Eğitim-öğretim programının bileşenlerinden *öğretmen ve öğrencilere* görsel okuma ile ilgili yeterli ve faydalı bilgiler verilmelidir." Ercantürk (2015: 108) "*Öğretmenlerin* göstergebilimsel yöntemin kullanılması metnin değerlendirilmesi sürecinde öğrencilere metnin nasıl değerlendirileceği, nasıl çözümleneceği konularında yol gösterici olacaktır. Öğrencilerin metni göstergebilimsel bir yöntem ile okumaları, onları metnin derin yapısına, metinde söylenmek istenen asıl iletiye ulaşmalarını sağlayacaktır. *Öğretmenlerin* göstergebilimsel yöntemi kullanması demek, metnin çözümleme sürecinde öğrencilerin önüne bir inceleme planı koyması demektir."

Sözü edilen çalışmalarda öz olarak öne çıkan olgu; görsel okuryazarlık alanında öğretmen yeterliliğinin sağlanması ve bunun öğrencilere yansımalarının gerektiğidir. Öğretmen yeterliliğini bu alanda sağlamanın yolu ise, alanın bilimi olan göstergebilimle donanmasını sağlamaktan geçmektedir.

Öğretmen, izlenim ve etkinlik; bu üçü beceri geliştirmeye dönük temel dayanaklardır. Bilindiği gibi beceri de, yalnızca bilmekle sınırlı olmayıp, yapabilmeyi, üretebilmeyi gerektirmektedir. Görsel

okuryazarlık ve anlatım, bu nedenle, uzlaşım sal olarak bilinmesi gereken, zihinsel bir çabayı gerektirmeyen, gündelik yaşamın ulusal/toplumsal, küresel gerçekliklerle uyum için üretilen görsellerin bilinmesine dönük, bilgi-yoğun öğretimi (trafik, hastane, tiyatro, sinema görselleri vb) ve zihinsel gelişimin temel dinamikleri olan imgeleme, kavrama, çözümleme, soyutlama, bütünleştirme yetilerini geliştirmeye dönük eğitimi (sanatsal görseller, imge yoğun görseller) gerekli kılmaktadır. Öğretilecek görsellerin üretim süreçlerinin irdelenmesi de eğitim boyutuna katkı sağlar. Örneğin, trafik uyarılarının neden üçgen içinde belirtildiğinin sorgulanması gibi. Çünkü görsel okuryazarlık, görsellik, görsel anlatım yada görsellerle anlatım, alan bilimi, göstergebilimin temel yönteminde de belirttiği gibi, anlamın ne olduğundan öte anlamın nasıl üretildiğiyle ilgilidir. Bu gerekçeyle, bu becerinin eğitimi *ne?* değil, *nasıl?* sorusu bağlamında geliştirilir.

Göstergebilim, bireyin (burada, öğretmenin, öğrencinin) dildışı görsellerle, göstergelerle nasıl ilişki kurabileceğini, hangi özelliklerine bakarak, neleri, nasıl çıkarılabileceğini, onları nasıl anlamlandırabileceğini, görsel-gösterge bağıntılarını hangi yolla açığa çıkarabileceğini, uygulamalı göstergebilimle de destekleyen, gösteren, betimleyen anlam odaklı bir bilimdir.

Öğretmen, özellikle dil öğretmeni, eğitim öğretim sürecini uygulama-yoğun işlettir. Bu bir eğitim bilimsel gerçekliktir. Yani, öğretmen, eğitim öğretim sürecini öğrenci pratiği üzerinden yürütür. Ancak bu pratik sürecin başarısı, doğru kuramlara dayalı olmasına, özellikle ve öncelikle de öğretmenin kuramsal donanımının yetkin olmasına bağlıdır. Çünkü kuramsal donanımı olmayan, zayıf olan ya da kuramsal donanımını güncelleyemeyen öğretmenin, yönlendirdiği, biçimlendirdiği uygulamalar birer yinelemeden öteye gidemez. Zenginleyip gelişmeyen uygulamalar, beceri geliştiremez.

Değindiği gibi, dil eğitimi öğretimi beceri oluşturma ve geliştirme odaklıdır. Çalışmada MEB'in Türkçe Programı, görsel okuma sunu becerisi kazanımlar özetinde, *tahmin, çıkarım, sorgulama, belirleme, sunma, kullanma, ilişkilendirme, destekleme, görüş geliştirme, kavrama, yorumlama, anlatma, anlamı zenginleştirme* gibi dil eğitiminin kazandırmayı amaçladığı temel alt becerilerden söz edilmektedir. Bu alt beceriler, temel becerilerle iç içedir. Göstergebilim, (görsellik, görsel algı, anlam, anlatma, çözümleme yöntemleri) alanında kuramsal donanımı olmayan bir öğretmenin, bu bilimi dayanak almadan oluşturulan bir izlencenin, bunları içermeyen etkinliklerin, uygulamaların, tümüyle zihinsel, soyutlamaya dayalı alt becerileri geliştirmesi düşünülemez.

Özcesi, öğretmen, çalışmada ele alınan, göstergebilim, gösterge, görsellik, görsel algı vb. alanlarda sürekli yenilenen kuramsal, kavramsal yetkinliğini oluşturmak, geliştirmek zorundadır. Bu öğretmeni yaratıcı, üretici kılacaktır. Doğal olarak, yaratıcılığını, kuramsal donanımını, kavramsal artalan bilgisini uygulamalara yansıtarak, öğrenci etkinliklerini yönlendirmede, onları adı geçen temel ve alt becerilerini geliştirmede, ilgilerini artırmada oldukça önemli etkilerde bulunacaktır.

Diğer yandan, göstergebilimin, dünyanın anlamlı bir bütün olması görüşünde yoğunlaştığı görülmektedir. Görseller ise anlamlı bütünleri oluşturan parçalardır. Görsel okuma ve sunu becerisi ise çoklu parçalar arası ilişkilerle, bütünleri kavrayabilme yetisine dönüktür. Bütünü ve gerçeği doğruya en yakın biçimde kavramak amacıyla görselliği kullanan, nesnelere nicel ve nitel olarak böylesine etkin biçimde irdelenebilen bir becerinin, dilsel becerilerin eğitim öğretimine eklenmesi bir zorunluktur. Ancak nicelin eklenmesi kadar onun niteliğinin doğru kavranması da önemlidir. Bunu sağlayacak olan da, alanın biliminin sunduğu altyapıyla donanmayı gerektirmektedir.

Belirtilen nedenlerle, dil öğretmenleri:

- Göstergibilimsel gelişmeleri, araştırmaları yakından izlemeli, dil becerilerine dönük süreçte, uygulamaya dönüştürmelidir,
- Özellikle uygulamalı göstergibilim, uygulamalı dilbilim alanlarında hem kuramsal hem de kılğısal çalışma, çaba ve sonuçlardan uzak kalmamalıdır,
- Öğrencinin, evren ile kendisi arasındaki ilişkide, onun anlama, anlatma, yorumlama ve farklı anlam üretme yeteneğini geliştirmede, dilsel ve dil dışı dizgeleri ayrı ayrı ve birlikte, bir bütünün kavranmasına, kavratılmasına dönük kullanımını yönetebilmelidir,
- Kuramsal, kavramsal donanımlarını, sadece görsel okur yazarlık için değil: her tür anlama, anlatma, düşünme, üretme gibi dilsel/zihinsel eylemlilikleri derinliğine görüp izleyebilen, gerektiği an ve yerde müdahalede bulunabilen, hızlı ve yerinde yönlendirerek kullanabilen yeterlikte olmalı,
- Kavrayış, görüş, sezış, değerlendirış yeteneğini güçlendirmek amacıyla, kuramsal donanımını alan biliminin gelişmesine koşut olarak aralıksız geliştirmelidir,
- Sınıf düzeyine göre, öğrencilerin bilinen, basit işlevi ve anlamı olanlardan, daha soyut, karmaşık, duygusal, duyuşal imlerle üretilmiş okumalar ve sunular gerçekleştirmelerini sağlamalıdır,
- Özgün görsellerin öğrencilerce üretilmesini sağlayarak, öğrencilerin imgeleme yeteneklerini zenginleştirmelidir.
- Ders materyalleri hazırlama sürecinde, yinelemeden kaçınarak, öğrencilerle etkileşimsel süreç işletilerek, onların görsel üretme, gösterge imgeleme ve bu üretimleri anlatma da kullanma imkanı sağlamalıdır,
- Dilsel kullanım ve gösterge kullanımında, öğrencilerin parça-bütün gerçekliğini kavratmaya dönük, tasarımlar, uygulamalar gerçekleştirmelidir,
- Göstergelerle anlatım ve anlama sürecinde, amacın eğitsel süreç işletilmesi olduğu gerçeğini unutmamalı; doğru yanlış, iyi kötü vurgusunu değil, göstergelerin konuyla kurulan ilintisi, özgünlüğü, yaratıcılığı işletmelidir,
- Üretilmiş ya da üretilecek gösterge/görsellerin kullanım alanını belirlerken, somutun zenginliğinden soyutun zenginliğine doğru geliştirmelidir,
- Görsel yorumlama, görseli kullanma, görseli üretme sürecinde, yaşamın ilişkili olabilecek tüm alanını kapsamasına özen göstermeli,
- İşleve değil, üretime öncelik vermelidir. Yani, işlev üretimi, yorumu izlemelidir.
- İnsan davranışlarından, doğal göstergelere; yapay insan üretimi göstergelerden, toplumsal davranış örüntülerini içeren göstergelere; duygusal tepki göstergelerinden, halkbilimsel

göstergelere; kültürel, ulusal göstergelerden, evrensel göstergelere değin olabildiğince çoklu göstergeleri/görselleri belli bir anlam bağıntısı içinde kullanmaya dönük etkinlikleri kuram dayanaklı planlayıp sınıf ortamında, sınıf dışı ortamlardan da yararlanarak, taşıyabilmelidir.

- Üretilenden yola çıkarak üretmeye dönük çaba içinde olmalıdır.
- Anlatma da kullanma, anlama da işe koşma, anlam katmanlarını çözümleme, değişik bağlamlarda, aynı görseli, göstergeyi çok farklı anlamlarda kullanabilme olanakları geliştirilerek, görsel/gösterge dünyasından, gerçek dünyayı büyük ve küçük ölçekli düzeyde anlama, anlatma becerisi, yüksek anlama düzeyine çıkarılmaya çalışılmalıdır.
- Ders kitapları ve diğer kaynaklarda, metin öncesi hazırlık kısmında, öğrencilere dönük, kuram, yöntem, uygulama alanlarına ilişkin sunulan kavramsal bilgileri, öğrencilerin kavramasına dönük, zengin örneklemlerle betimlemeler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1982). *Dilbilim Seçkisi*, Ankara, TDK
- Akyol, H. (2007). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi. Görsel Okuma*, Ankara, PegemA Yayıncılık
- Barthes, R. (1982). Göstergebilime Bir Yaklaşım, *Yazko Çeviri*, (Çev.M.Yakın), C.II. (9)
- Başaran, M. (2013). *Görsel Okuryazarlığı, Türkçe Öğretimi El Kitabı içinde*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları,
- Başkan, Ö. (1988). *Bildirişim*, İstanbul, Altın Kitaplar
- Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (Çev: Erdim Öztokat). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Busmann, H. (2006). *Dictionary of Language and Linguistics*, London, Routledge
- Chomsky, N. (2009). *Bilgi Sorunları ve Dil*, İstanbul, Bgst Yayınları
- Chomsky, N. (2014). *Dilin Mimarisi*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Cobley, P. (2005). *The Routledge Companion to Semiotics and Linguistics*, Newyork, Routledge,
- Çınar, P. (2010). Okulöncesi Dönem Çocuk Kitaplarındaki Resimlerin İncelenmesi, *Prof. Dr. Cahit Kavcar Türkçe Eğitim Çalıştayı, 13-15 Mayıs, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi*
- Demir, Ö., Acar M. (1993). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Yayıncılık,
- Denkel, A. (1981). *Anlaşma: Anlama Anlatma*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Denkel, A. (1984). *Anlamın Kökenleri*, İstanbul, Metis Yayınları
- Eco, U. (1982). Bir Göstergebilim Kuramının Sınırları, *Yazko Çeviri*, (Çev.G.İşık), C.II, (9)
- Ercantürk, K.O. (2015). Göstergebilim Açısından Türkçe Ders Kitapları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(36) 91-109
- Erkmen, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*, İstanbul, Multilingual Yayınları
- Günay D. ve A. Parsa (2012.). *Görsel göstergebilim imgenin anlamlandırılması*, İstanbul, Es Yayınları

- Günay, D. (2008). Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Art E, (I) 1-29
- Günay, V. D. (2002). *Göstergebilim Yazıları*, İstanbul, Multilingual Yayınları.
- Günay, V. D. (2007). *Metin Bilgisi*, İstanbul, Multilingual Yayınları.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Ankara, Nobel Yayınevi
- Güneş, F. (2013). Görsel Okuma Eğitimi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (II,) 1, 1-17
- İmer,K vd. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Kıran, A.E. (1998). *Günümüzde Yazınsal Göstergebilim*, Mersin: XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri
- Kıran, A.E. (2009). Çağdaş Bir Düşünme Biçimi olarak Göstergebilim, *İstanbul Dilbilim Dergisi*,1-16
- Kristeva, J. (1982). Göstergebilim, *Yazko Çeviri*, (Çev.A.Kıran), II (9)
- MEB (2017). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*, Ankara
- Mert, E.L.(2017), 6 ve 8.Sınıf Öğrencilerinin Görsel Okuryazarlık Yeterlilikleri,*International Journal of Languages' Education and Teaching* Volume 5(1), 255-266
- Onan, B. (2017). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık
- Oymak, R. (2012). *Türkçenin Eğitim ve Öğretimi*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları,
- Öztokat, N. (1999). Görsel Nesnelerin Çözümlemesinde Göstergebilimsel Yöntem, *Dilbilim Araştırmaları*, s. 135-141
- Deleuze.G. (2004). *Proust ve Göstergeler* (Çev. A.Meral) İstanbul, Kabalcı Yayınları
- Rifat M. (1996). *Göstergebilimcinin Kitabı*, İstanbul, Düzlem Yayınları.
- Rifat, M. (2011). *Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları* (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (1999). *Gösterge Eleştirisi*, İstanbul, Kaf Yayıncılık.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe Öğretiminde Görsel Okuma, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3) 780-796
- Saussure, F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev.B.Vardar), Ankara, Birey Toplum Yayınları
- Stokes, S. (2005). *Visual Literacy in Teaching and Learning: A Literature Perspective* *Electronic Journal of the Integration of Technology in Education*, V I(1) 10-18,
- Toprak, M. (2003). *Hermeneutik ve Edebiyat*, İstanbul, Bulut Yayınları,
- Uçan, H. (2014). *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, Ankara, Hece Yayınları.
- Vardar, B. (1982), *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Yaylı, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Öğretimi, *Prof. Dr. Cahit Kavcar Türkçe Eğitim Çalıştayı*, Ankara, 13-15 Mayıs Ankara Üniversitesi Yayınları 253-261.
- Yılmaz, Z.(2007). *Sınıf Öğretmenlerine Türkçe Öğretimi*,Ankara, Nobel Yayınevi.
- Yücel,T. (1991). *Göstergebilim Dilbilim ve Türkçe*, Ankara, Dil Derneği Yayınları.